Ezek azon egytől egyig apró hiányok, melyeket Pecz ezen ujabb munkájában találtunk, és az olvasó első pillanatra láthatja, hogy a könyvnek iskolai használatát a legkisebb mértékben sem nehezítik. Végül még csak azon meggyőződésemnek akarok felmerült kételyekkel szemben kifejezést adni, hogy Pecz könyvét egyes, részben a nyomás által is indikált kihagyásokkal, a gymnasiumnak alsóbb osztályaiban is, hol ugyis alig lehet a prosodiánál többet tárgyalni, sikerrel lehet használni. A latin grammatika terén Szénássy és Bartal-Malmosi tankönyvei már meghonosították nálunk az új irányt, kívánatos volna tehát, hogy Pecz ezen műve a latin verstan és prosodia terén is meghonosítsa középiskoláinkban az újabb, helyesebb theoriákat.

Dr. Ábel Jenő.

A német helyesírás szabályai gyakorlatokkal és helyesírási szótárral ellátva. A felső nép-, polgári- és középiskolák használatára összeállították *Dr. Schwicker J. H. és Tiber Ágost* budapesti tanárok. Budapest, 1881, Nagel B., 100 l. Ára 60 kr.

A szerzők e könyvvel német nyelvi oktatásunkat akarják megkönnyíteni és egy rég érzett bajon kívánnak segíteni, «a mennyiben a német helyesírásban eddig uralkodott ingadozást, zilálságot és rendszertelenséget akarják megszüntetni nálunk is, még pedig első sorban iskoláinkban». E czélra lefordították az osztrák kormánynak 1879. augusztus 22-én kiadott helyesírási szabályzatát, melyet példákkal és gyakorlatokkal bővítettek; azután felvették «a synonym, azaz [1]) hason hangzással, de különböző értelemmel bíró szók» lajstromát, — melyről csak azt felejtették el bevallani, hogy Schiller Károly német nyelvtanából [2]) származik; — végre kapcsoltak hozzá egy szótárt, mely az előszó szerint 11,108 szót tartalmaz, mely azonban nem kimerítő, csak helyesírási szótár akar lenni, «következésképen azon szók, melyeknek írása egyáltalában nem nyújt nehézséget vagy kétséget, mellőztettek».

Eddig szerzők czélja és munkájok tartalma.

A kérdés, melyről szó van, épen nem sürgős természetű; de

---

[1]) Csak mellesleg érintem, hogy a tudomány *synonymok* alatt épen a megfordítottját érti annak, mit a szerzők állítanak, t. i. rokon értelmű, de különböző hangzású (gyökü) szókat. Hogy pl. *Aal* (angolna), *alle* (mind), *Ahle* (árr) és *Allee* (fasor) — ez a szerzők első példája — synonymok volnának, azt még senki sem állította; de igenis synonymok, pl. *befehlen*, *gebieten*, *heissen*, *ordnen*, *bestellen* stb., mert mind «parancsolást» jelentenek. De ez elemi nyelvtanba való.

[2]) *Deutsche Grammatik für Mittelschulen von Karl Schiller*. Wien 6. kiadás, 18—25. l.

Digitized by Google

tény, hogy elintézetlen, s én részemről érdemül rovom fel e könyv szerzőinek, hogy napi rendre tűzték, [1]) ha az általuk javasolt eljárást nem helyeselhetem is.

A német helyesírás ugyanis Németországban magában némi megállapodásra [2]) jutott, legalább az iskolában, sőt Poroszországban jó részben már az iskolán kívül is. Ausztria, Bajorország, Poroszország és Würtemberg [3]) 1879-ben és 1880-ban hivatalos helyesírási szabályzatokat adtak ki, melyek az illető államok iskoláiban és iskolai könyveiben érvényben vannak. Így tehát négyféle német orthographia [4]) volna, s első pillanatra nehéz feladatnak tetszhetnék, ezek közől hazai iskoláink számára a legczélszerűbbet kiválasztani, — mert hogy a meglevőkből kell *választanunk* és *nem* szabad egészen újat gyártanunk, arra nézve alig fognak eltérni a vélemények.

E feladat azonban annyiban nem nagyon nehéz, mert ez orthographiák mind Raumer Rudolf azon főelvéből indúlnak ki, hogy *az orthographia rendezésénél a hagyományos, jelenleg is szokásban levő*, csak egyes kérdésekben ingadozó *írásmódot kell alapul venni.* Úgy nem feltünő, hogy a hivatalos négy helyesírás lényeges pontokban egyező; ez főleg a németországiakról áll, melyek csak mellékes dolgokban térnek el egymástól.

A következőkben röviden összefoglalom az egyező és eltérő határozatokat. A németországi helyesírásokat, a hol egyeznek, egynek veszem (N.), a bajort (B.) külön és a poroszt (P.) külön csak ott említem, a hol eltérnek egymástól. Ezekkel rendesen csak az ausztriai (A.) helyesírást állítom szembe. A würtembergi (W.) nem bír fontossággal.[5])

A hivatalos orthographiák megegyeznek a következő pontokban:

1. *Ä, Ö, Ü* írandó, nem *Ae, Oe, Ue;* tehát *Äpfel, Öfen, Übel*, nem *Aepfel, Oefen, Uebel.*

---

[1]) L. Tiber Agostnak a *Tanáregyleti Közlöny*-ben (1876 és 1881) megjelent két czikkét is.

[2]) L. főleg *W. Wilmanns* kitünő könyvét: *Kommentar zur preussischen Schulorthographie*, Berlin, 1880, 218 lap.

[3]) A würtembergi szabályzat jóval régibb keletű, mint a többiek; azért berendezése és szabályzatainak fogalmazása részben igen eltérő.

[4]) Van természetesen több hivatalos és nem-hivatalos szabályzat is, de ezek lényegtelenek, ha oly roppant zajjal lépnek is fel, mint például a Sanders Dánielé.

[5]) Az egyezések és eltérések pontos összeállítását lásd a bécsi *Zeitschrift für das Realschulwesen* 1880-diki ötödik füzetében, Tiber Ágost múlt évi czikkében és minden egyes kérdésre vonatkozólag *Wilmanns* id. művében.

Digitized by Google

2. Az *ieren*-re végződő igékben *ie* írandó; tehát *regieren*, *studieren*, nem *regiren*, *studiren*. Ez *ie* természetesen megmarad ez igék származékaiban is: *Regierung*. (*W*. szerint csak azon igékben írandó *ie*, melyekből *ier* végzetű főnév van: *Barbier*, *Quartier* stb., különben *iren*-t kell írni.)

3. A *nis* képző egyszerű zár *s*-sel (ſ) írandó; ez az *s* megkettőztetik (ſſ), ha utána hangzóval kezdődő rag következik; pl. Gleichniſ, Gleichniſſe. (*W*. szerint niß írandó.)

4. A hangzónyújtást, mint eddig, háromféleképen jelölik: 1. az *a*, *e* és *o* megkettőzésével, pl. *Aal*, *Beere*, *Boot*; — 2. az *i*-nél *ie*-vel, pl. *viel*, *lieb*; — 3. *h*-val folyékony mássalhangzók előtt, pl. *fehlen*, *lehren*, *nehmen*, *mahnen*.

5. A *th* megtartandó a túlajdon- és idegen nevekben, pl. *Bertha*, *Günther*, *Kathedrale*, *Panther*.

6. A szóvégi *h* a *heit* képző előtt elmarad, pl. *Roheit*, *Hoheit* (= Roh-heit, Hoh-heit).

Megegyezés van — sok aprólékos szabályon kívül — még a kezdőbetűkről, a kötő- és hiányjelről szóló szabályokban is.

Az eltérések — t. i. az elviek, az egyes szók írására vonatkozók nem lényegesek — a következő pontokban foglalhatók össze:

1. A *th* írása. E *th* a következő vagy előző szótag hangzójának hosszát jelölte, pl. *Theil* vagy *Noth*. *N*. szerint a *th* mind a két esetben elejtendő s helyette egyszerű *t* írandó; csak a következő szókban marad meg a *th*: *Thal*, *Thon* (agyag), *Thor* (kapu és bolond), *Thran*, *Thräne*, *Thron*, *thun*, *That*, *Unterthan*, *Thüre*. — Ausztria szerint ellenben a következő szótag hosszát jelölő *th* mindenütt, az első szótag hosszát jelölő *th* pedig kevés kivétellel mindig írandó, tehát *Theil*, *Thier* — *Noth*, *Rath* stb. Németország e pontban a hagyományos orthographia egyik legkirívóbb félszegségét szüntette meg.

2. A *s*-hangok írása. *N*. megtartja az eddigi írást: ſſ rövid hangzó után, ha a sziszegőket ugyanazon szóban újra rövid hangzó követi: haſſe, laſſe, eſſe: — ß pedig a szó végén vagy mássalhangzó előtt és összetételekben: haßt, Haß, häßlich. *A*. szerint a rövid hangzó után ſſ, ill. a szó végén ſs, hosszú hangzó után ß áll: haſſe, Haſs, Fluſs, fließen. Latin írásban ez ß *N*. szerint *fs*, *A*. szerint ß. — A német kötőszó *N*. szerint daß (hogy), *A*. szerint daſs. — *N*. *t* előtt ſ-t, *A*. s-t ír, pl. lieſt lies't, löſte, löste. — Ausztria tehát az *s*-hangok írását még zavartabbá teszi és két új írásjegyet (ſs, ß) hoz be.

3. Három egyenlő mássalhangzó összekerülése alkalmával *B*. és *A*. egyet töröl, *P*. megtartja mind a hármat, pl. BA.: *Stilleben*, *Bettuch*, P.: *Stillleben*, *Betttuch*.

4. Az összetett mássalhangzókat — milyenek: ſt, ſp, pf, ck, tz, — *N*. mind elválasztja, *A*. együtt hagyja, tehát *N*.: faſ-ten, liſ-peln, hüp-fen,

Digitized by Google

nek=ken, troz=zen; *A.*: fa=sten, li=speln, hü=pfen, ne=cken, tro=zen. *AP.* szerint ng elválasztandó: Un=gar, Fin=ger, *B.* szerint az első szótaghoz csatolandó: Ung=ar, Fing=er.

5. Az igékkel képezett összetett kifejezéseket *P.* külön, *AB.* egy szóba írja; tehát *P.*: in acht nehmen, zu stande kommen, haus halten stb., *AB.*: inachtnehmen, zustandekommen, haushalten.

6. Végre az idegen szók írásában az összes helyesírások Raumer Rudolf álláspontját fogadták el (mely szerint az idegen írás megtartandó), csak a C betűre vonatkozólag van lényeges eltérés, mert e helyett (a legtöbb esetben) *N.* a kiejtés szerint K és Z betűket használ, tehát pl. Akademie, Kanal, Kapital, Kolonie, — Dezember, Konzil, Medizin, Prozeß stb., míg *A.* ez esetekben is a C mellett marad: Academie, December és a többi.

Ez eltéréseket röviden úgy foglalhatni össze, hogy *Németország igen lényeges pontokban egyszerűsitette, józanitotta, megkönnyitette a német helyesirást, míg Ausztria legnagyobbrészt conservativ maradt s a hol újitott, többnyire csak növelte a régi zavart.* Ezt ma már az osztrákok magok is belátják, és semmi kétség, hogy *az osztrák helyesirás nem fog sokáig érvényben maradhatni*, hiszen semmi sem indokolja existencziáját, s ha Poroszország jobban sietett volna szabályzatával, Ausztriáé bizonyára létre sem jön.

Hogy nekünk magyaroknak, ha a német helyesírást iskoláinkban rendezni akarjuk, ily körülmények közt mit kelljen tennünk, arra nézve alig fognak eltérhetni a vélemények: *el kell fogadnunk a német, a porosz helyesirási szabályzatot*, melynek némely határozatát bátran még egyszerűsíthetjük is; a *th* pl. még a porosz orthographiában kivételesen meghagyott szókban is egyszerű *t*-vel helyettesítendő. El kell fogadnunk a porosz szabályzatot, mert

1. az összes helyesírási szabályzatok közt ez a legjózanabbik és a német orhographiai reform, további fejlődésében kétségtelenül Németország döntő vezérállamának helyesírásából fog kiindúlni;

2. mert nekünk *német irodalmi és nyelvi* dolgokban nem Ausztria az irányadó, hanem Németország, különben Goethe és Schiller helyébe is Castellit és Nestroyt kellene tennünk; végre mert

3. a porosz orthographia az egyedűli, mely *az irodalomban él*, mely tudományos munkákban alkalmaztatik, melyet a sajtó igen tekintélyes része már elfogadott. Az osztrák orthographiát magában Ausztriában sem használja senki; tisztán és kizárólag csak az iskolában és a tankönyvekben tengődik. Minek tanuljanak meg tanítványaink oly helyesírást, melylyel sem az irodalomban, sem az életben sehol nem találkoznak?

Ezek után az előttünk fekvő könyv szerzőinek már *elvi* állás-

Digitized by Google

pontját nem helyeselhetjük. De a könyvet különben sem mondhatjuk jónak.

A szerzők *helyesírási szabályzatát* nemcsak a tanulók, de még a tanárok sem fogják megérteni. Szolgai fordítása ez a német eredetinek, mely természetesen olyanok számára készült, *kiknek a német az anyanyelvük*, úgy hogy a magyar tanuló és tanár nem boldogúlhatnak vele. A szerzők egyetlen magyarázó szót sem koczkáztatnak, még az eredetinek bevezetését is (mely a német helyesírás elvéről szól) elhagyták. A fiúk még azt sem tanulják meg e szabályzatból, hogy mely szótagok hosszak és melyek rövidek, mily szerepe van a hangsulynak, mily viszonyban állnak hangsúly és mennyiség egymáshoz stb. Pedig az elvi dolgok helyes megértése nélkül az egész helyesírás önkényes határozatok s épen oly önkényes kivételek halmazának tünik föl. Megvallom, én részemről általában nem tudom felfogni, hogy juthat valaki arra a gondolatra, hogy ily helyesírási szabályzatot *lefordítson*, holott a laikus is könnyen beláthatja, hogy a *magyar* tanulónak egészen más szempontból kell az előtte idegen nyelv orthographiáját előadni.

A *szótár* szerencsés gondolat, de kivitele nem jó. A legszükségesebb szók hiányzanak belőle, a felvetteknél is sehol a szók grammatikai szerepére (hogyan conjugáltatnak, declináltatnak, fokoztatnak stb.) legkisebb figyelem nincsen. E nélkülözhetetlen kellékek helyett kap a tanuló egy sereg idegen szót, melyekkel alig találkozik valamikor az irodalomban. Így pl. egy hasábban (37. l.): *Compliment, Complot, complotieren (?), Compositeur, Compot, compress, Compromiss, compromittieren, Comptoir, concav, concentrieren, Concession, Concil, concipieren, Conclave, Concordat, concret, Concurrent, Concurs, Condition, Conditor, Condolenz, Condor, Conduct, Conducteur, Conduite, Confect, Conferenz.*

Pedig az ily szótárra, meggyőződésem szerint, roppant szükségünk volna. Német nyelvi oktatásunk egyik főbaja kétség kívül abban rejlik, hogy *az alsóbb osztályú tanulóknak nincsen szótáruk.* A nyelvtanok és olvasókönyvek szerzői e bajon jegyzetekkel, magyarázatokkal, szógyűjteményekkel iparkodnak segíteni. Az illető könyvek ez által drágábbak lesznek, sok lomot hordanak fel minden egyes kötetben, és végre is *nem* segítenek a bajon, mert az ifjúságnak *teljes szótárra* van szüksége, még pedig oly szótárra, *mely neki a grammatikában is pontos és alapos felvilágosítást nyújtson.* Még az sem elég, ha egy főnévről vagy igéről megjegyezzük, hogy «gyenge» vagy «erős», mert e «felvilágosítással» sem a főnevet nem declinálhatja, sem az igét nem conjugálhatja a tanuló. A felfogásunk szerint készült szótárra való kellő figyelemmel szerkeszthetnék azután tanférfiaink olvasókönyveiket is, melyekben csak azt kellene magyarázniok, a mi a szótárban megmagyarázva nincs.

Összefoglalom a mondottak alapján nézetemet:

Digitized by Google

1. Rendezzük a német helyesírást iskoláinkban, még pedig a porosz orthographiai szabályzat alapján.

2. E szabályzat, tekintettel arra, hogy a német nyelv nálunk idegen és nem anyanyelv, ügyesen átdolgozandó s egyes tételei (első sorban a tanár számára) röviden, de világosan indokolandók.

3. E szabályzathoz szótár csatolandó, mely a német nyelvnek leglényegesebb szókincsét magában foglalja, főtekintettel a középiskolai oktatásra. A szók grammatikai használatáról e szótár mindenütt pontos felvilágosítást nyújtson.

Meggyőződésem szerint ily munka kiadása a kormányt illeti, mert e könyvnek főkellékei: *teljesség* (tehát meglehetős terjedelem, vagy húsz-huszonöt ív) és *olcsóság* (legfeljebb 50 kr.). A helyesírás rendezése és szabályozása különben is a kormány dolga.

HEINRICH GUSZTÁV.

Olvasmányok a Poetikához, szerkesztette *Névy László.* Budapest, 1881. Eggenberger. 234 lap. Ára 1 frt 40 kr.

«Ezen olvasmányok a Poetika kiegészítéseül szolgálnak. Legnagyobbrészt azon költemények, melyekre az elméletben hivatkozás történik... A kiválasztásban nemcsak a művek classikus értékét és a műfajra nézve jellemzetes voltát, hanem azt is szem előtt tartottam, hogy az olvasmányok közt legkiválóbb költőink képviselve legyenek.» Így nyilatkozik maga a szerző az előszóban könyvének czéljáról.

Névy *Poetiká*-ja ügyesebb tankönyveink egyike; gazdag anyagot ölel fel, mégis könnyen érthető és áttekinthető; sem felfogásában, sem előadásában nem áll feltünően a középiskola színe fölött, de azért laposnak vagy üresnek sem mondható; nem önálló vagy eredeti (a mi tankönyvben többnyire nem érdem), de nem is szolgai mása valamely idegen munkának. Greguss *Költészettana* minden tekintetben ellentéte a Névyének; rövidebb, tömörebb, magasabb és önállóbb felfogású, szélesebb látkörű, tudományosabb irányú, elvontabb stílű, — de mind e jelességei (hazai viszonyaink közt) jó részben nehézségekké s akadályokká válnak, főleg gyengébb vagy kényelmesebb tanár kezében. Azután nincsen hozzá olvasókönyv. Névy könyve, melynek felosztására s definitióira nézve sok esetben eltérhetnek a vélemények, megérdemli, hogy iskoláinkban elterjedjen, — most még inkább, minthogy az előttünk fekvő kötetben adott mutatványok az elmélet megértését kiválóan előmozdítják.

Ez «Olvasmányok» általában kellő szakismerettel, irodalmi jártassággal és pædagogiai tapintattal szerkesztett tankönyv, s kétség kívül hasznavehető alapja lesz a költészettani oktatásnak. Sőt egyik oldala különös dicséretet érdemel. Szerző ugyanis három nagy epikus

Digitized by Google